

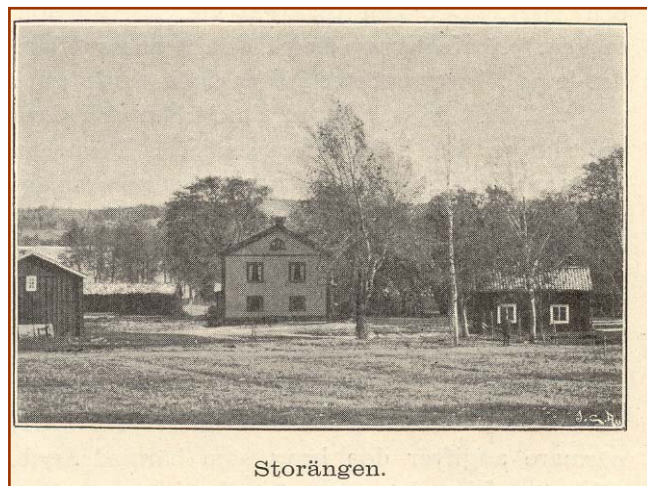
Länsmän i Karlskoga

av Håkan Karlsson

Vid Möckelns västra strand, och helt prydligt omgivet av trädgård och lummig lövskog, ligger länsmansbostället Storängen no 1 om $\frac{1}{2}$ mantal krono med vars areal av 50 hektar öppen jord och 50 har skogsmark. Huvudbyggnaden, vars nedre våning har betydlig ålder, tillökades av länsmannen Karl Köhler med en övervåning. Flygelbyggnaden användes tidigare som tingshus. Bostället innehas i slutet av 1800-talet på arrende av länsmannen O. F. Malmgren.

Olof i Eskilsta eller Eskilstagen uppräknas såsom ett 1582 upptaget nybygge, med åker till tre skäppers utsäde, äng till 7 lass hö och lägenhet till nyodlingar, nog skog, mulbete och utrymme samt byggda 4 hus. I 1586 års tionderegister upptages härifrån såsom utgjord tionde 1 skäppa råg. Detta nybygge skattlades 1590 till $\frac{1}{4}$ hemman med huvudränta av $1\frac{1}{2}$ lispund smör och i 1600 års tiondelängd heter dåvarande åboen *Måns*. I 1606 års hemmanslängd är mantalet ökat till $\frac{1}{3}$ och 1616 höjdes det till nuvarande $\frac{1}{2}$ hemman. Vid denna tid blir ock namnet Storängen det vanliga, fastän det även förut emellanåt förekommit. Av 1626 års boskapslängd kan inhämtas, att "*Måns i Storäng*" hade $2\frac{1}{2}$ tunnors utsäde samt en ganska talrik kreatursbesättning: 1 häst, 2 oxar, 2 stutar, 1 tjur, 8 kor, 2 kvigor, 9 getter, 8 får och 3 svin. När detta hemman sedermera förvandlades till boställe är ej med full visshet känt, men det synes ha skett i slutet av konung Karl XI:s regeringstid, då länsmannen *Måns Dahl* finnes antecknad såsom boställets förste innehavare.

Olof *Månsson Skräddare* i Aggerud, som finns omtalad i ett hertig Karls brev av den 20 juni 1590, kan anses såsom den *förste länsmannen* i Karlskoga, fastän han ej var försedd med fullmakt i detta ords nuvarande betydelse. Under en lång följd av år fullgjorde han emellertid de uppdrag, som då fordrades av en länsman, att vara ett slags biträde vid uppbörden av alla de olika gärder och hjälper, vilka då hörde till det

vanliga och som upptogs flera gånger om året. Vid 1631 års häradsting "kom ock för rätten Olof i Aggerud och begärde, att efter han är en gammal och utlevad man, och icke längre förmår stå hemman före, han måtte då i sin stad få insätta sin son Peder Olofsson för hemmanet, vilket, efter nämnden visste hans ålderdom och svaghet, såsom ock var ögonskenligt, blev honom det för rätta beviljat".

Sedermera omtalas ingen länsman härstädes förän på det ting, som hölls i Bregården den 18 september 1647. Då "upplästes en fullmakt, som landshövdingen välborne herr Krister Bonde hade i Nora den 9 september nästförlidne givit Olof Jonsson i Skrämmen i Karlskoga socken, att vara *länsman* här uti Karlskoga socken". Vid Noraskoga häradsting i augusti 1643 "kärade Olof Joensson i Skrämmen och Karlskoga socken till Mats Andersson i Svartälven om *en åttondel i hans nybyggda hytta*, vilken han lagligen köpt haver, det Mats rygga vill; och alldenstund det är Mats rätta avlingegods och till på köpet är laga vittne, nämligen väl:d bergmästaren (Sten Andersson), Joen Gunnarsson (landskamreraren) och Torbjörn Fransson (Ekestubbe) i Vikersgården; därför dömdes köpet stadigt och fast". Det kan tilläggas att Olof Jonsson hade sitt senare gifte från Nora socken.

På Karlskoga-tinget den 1 mars 1652, "publicrades den fullmakt, som det kongl. bergsämbetet i Stockholm hade givit välbetrodde *Mårten Drost*, daterad Stockholm den 6 november 1651, att

vara *bergsfogde och länsman* här i Karlskoga socken". Denne, som var en son till kronobefallningsmannen Mårten Drost, anläggare av Björkborns bruk och som 1645 fick lämna sin fogdetjänst, blev vid häradstinget den 25 augusti 1652 av därvid tillstädesvarande landshövdingen Krister Bonde tillsagd "*kronotorpet Hult* här i Karlskoga socken, att härefter åbo och *bygga krog uppå*, efter det ligger så nära stora landsvägen, och alltså mycket bekvämligt därtill; och änkan Brita Segulsdotter samt Per Olufsson, som där för detta bott hava, där ifrån". På ett följande ting, den 28 augusti 1655, "blev avsågd att vart mantal skulle förskjuta en timmerstock och 2 öre smt till *krogens uppbyggande*". Fastän protokollet inte närmare angiver den krog, som härmed åsyftas, torde kunna antagas att detta tillskott avsåg det nya gästgiveri, som enligt föregående beslut skulle inrättas vid Bohult, vilket hemman redan den 2 maj 1654 blivit tillagd avgärdabys rättighet för $\frac{1}{4}$ mantal. Mårten Drost skildes dock snart både från länsmanstjänsten och "krogen".

Vid det ting, som under den 27 - 29 mars 1656 hölls i Bregården och varvid även landshövdingen *Gustaf Soop* var tillstädes, "upplästes för allmogen *fullmakten*, som hans nåde landshövdingen hade givit *Erik Påvelsson* att vara *länsman i Karlskoga socken*, av Örebro den 1 december 1655". Vid samma tingstillfälle "vitnade befallningsmannen *Gilius Giliusson* och nämndemännen *Joen i Stråbergsmyrn* och *Håkon i Ström-torp*, att de voro när och sågo, det länsmannen *Erik Påvelsson* levererade Mårten Drost 30 rdr, som han ock kvitterat haver, för det han godvilligt(?) avträdde sin av förre landshövdingen välborne herr *Krister Bonde fångne åborätt till fjärdingskronohemmanet Hult*, på det *Erik Påvelsson* skulle komma att hålla där krog eller gästgiveri, efter hans nåde landshövdingens givna order, vartill hans nåde hade deputerat $\frac{1}{8}$ hemmanet *Skogskärr*, såsom hjälp under bet:e krog".

Såsom karaktäriserande för den tidens länsmansbildning, må här fullständigt meddelas ett förut antytt domboksutdrag från sistberörde rättegångstillfälle:

"Näst hade länsmannen *Erik Påvelsson* på klockarestommen å krono, i hastighet och oförseendes råkat *bryta upp ett främmande brev*, som var skrivet av landshövdingen välb. hr *Knut Lil-*

liehöök till *Per Svensson* på *Alkvettern*, icke rättare vetandes, än det var hans eget eller honom tillskrivet, som drängen gjorde viss om, efter *han kunde något litet läsa skrivet*, men länsmannen allsintet, det allt väl:d *Georgen Camitz* vid *Björkborn* vittnade vara sant, vilken brevet fick att läse't, ändock han det ej gjorde. Varföre emedan här ej röntes något ont och argt uppsåt utan enfald och hastighet, det rätten förmente icke heller böra strafflöst avgå, på det han må stå tillbaka en annan gång; ty fälldes be:de *Erik Påvelsson* för detta till en varning till 3 mark."

Man torde kunna anta att denna varning hade till följd att länsmannen förkovrade sig i sina stycken. Att han varit en spekulativ man, kan man sluta av hans förut omtalade egendomsköp, och han behöll även sin tjänst i 30 år, eller till 1686, då han synes ha avlidit. Han bodde, som förut är sagt, på Bohult under hela sin levnad.

Efterträdaren *Måns Dahl*, blev under sin tjänstgöringstid förste innehavaren av Storängen som länsmansboställe. Att döma av bevarande sockenstämmoprotokoll åtnjöt han ett ganska stort anseende och förtroende. Vid sockenstämma den 24 juli 1694 åtog han sig att bliva "byggnings-skrivare vid kyrkan", och "lovade hålla riktig räkning uppå alla kyrkans inkomster och utgifter, varmed församlingen lovade själva komma överens med honom, vad han för sitt omak till lön bekomma skulle". Vid samma tillfälle "betalte länsmannen väl:d *Måns Dahl bänkrum* för sig och sin hustru, och som han tillförne hade kostat 15 daler uppå kyrkan, ty gav han nu 5 där till, att summan blev 20 daler kpmt". Han avled 1721.

Sven Dahl, förmodligen en son, innehade tjänsten 1721 - 1739.

Abraham Kjärrman 1739 - 1758.

Ture Karl Fisk, 1758 - 1761, var gift med *Brita Kristina Lonnström*, dotter till bergslikvidationskommissarien *Lars Lonnström* (d. 1740) och *Greta Lisa Robsahm* i hennes första gifte, en syster till brukspatron *Jakob Johan Robsahm*, f. 1705, d. ogift 1783, och *Kajsa Robsahm*, f. 1701, d. 1749, som 1733 blev änka efter *Johan Gottfried Gollramer* i Karlstad.

Magnus Dahl, blev 1743 länsman i Lekebergslagen; erhöll transport till Karlskoga 1761, samt slutligen namn, heder och värdighet av hovrättskommisarie; avled av tärande på Storängen den 5 augusti 1788 och begravd på Karlskoga kyrkogård under en större kalkstenshäll, vars till större delen numera oläsliga inskrift kunde förtjäna att återställas i läsbart skick. - Gift med *Christina Knidstedt*.

Natanael Gellsén, f. 1747, innehade tjänsten 1789 - 1809. Gift med *Ulrica Lovisa Junander*, f. 1759.

Jonas Fredrik Trolle, f. 22/11 1776 i Rök, tjänstgjorde 1809 - 1821. Gift 4/10 1805 i Karlskoga med *Ullrica Catharina Gellsén*, f. 4/7 1777 i Eker, dotter till föregångaren *Natanael Gellsén*.

Anders Fredrik Köhler, f. 1779 17/12 i Tjällmo, blev, efter föregående anställningar dels i Norrköping och dels vid Rejmyre glasbruk, länsman i Karlskoga 1821 och innehade tjänsten till 1850, då han tog avsked. Avled i vattusot på Finnebäck i Karlskoga den 14 augusti 1854. Gift med *Carolina Fredrika Åhman*, f. 1788 10/8 i Boo.

Sonen *Karl Wilhelm Köhler*, f. 1820 2/12; innehade länsmanstjänsten 1850 - 1859, och var tillika sista bergsfogden i Karlskoga till och med 1854, då denna befattning indrogs; kronofogde i Lindes fögderi 1859 - 1864, under vilken tid han var boende på Österrasta i Ervalla socken; utnämnd s. år till häradsskrivare i Väster Nerikes fögderi, innehade han denna tjänst till 1886, då han tog avsked; därefter bosatt i Stockholm, där han avled 1891 14/1. Gift med *Christina Leontina Eleonora Falk*, f. 26/7 i Örebro.

Hans efterträdare *Viktor Haques*, f. 19/3 1828 i Ekeby (Ör.), innehade denna tjänst 1861 - 1880. Gift med *Maria Lovisa Thunström*, f. 25/11 1831 i Glanshammar (Ör.)

Från år 1880 var länsman *Oskar Fredrik Malmgren*, f. 25/7 1845 i Viby, tjänstgörande. Gift med *Maria Catharina Elisabeth Hedin*, f. 18/5 1844 i Nora stad, död på Storängen i Karlskoga 2/11 1883.

Källa: Karlskoga bergslag historia och beskrivningar - Gustaf Lindberg, Stockholm 1897 samt kompletteringar ur Karlskoga församlings kyrkoarkiv.